

KASZA PÉTER

Brodarics István szerémi püspök búcsúlevele I. Ferdinánd királyhoz Szapolyai János királyhoz való csatlakozásáról

Brodarics István (1480?–1539) humanista, diplomata, főpap. Fiatal korában itáliai egyetemeken tanult: Padovában, ahol 1506-ban kánonjogi doktorátust szerzett, Giovanni Calphurnio, Bolognában pedig a neves humanista, Filippo Beroaldo tanítványa volt. Itáliai tartózkodása alatt Velencében megkísérelte Aldus Manutiusnál kinyomtatni Janus Pannonius verseinek egy részét. Hazatérését követően előbb Bakócz Tamás, majd Szatmári György pécsi püspök szolgálatába lépett, mígnem 1522-ben II. Lajos király Rómába küldte a pécsi préposttá emelt Brodaricsot, ahol 1525-ig tevékenykedett magyar követként. 1526 tavaszán a pápai udvar támogatásával elnyerte a szerémi püspökséget és a kancellári címet. Kancellárként együtt vonult II. Lajossal a mohácsi síkra. Válaszként a csatavesztés, de főleg Lajos király halála miatt a magyarokat árulással vádoló bécsi humanista, Johannes Cuspinianus röpiratára 1527 tavaszán *Historia verissima* címen megírta a mohácsi csata történetét, amely napjainkig az ütközet egyik legfontosabb forrása.¹

Brodarics a Lajos király halálát követő trónküzdelmek idején előbb az osztrák főherceg, Habsburg Ferdinánd mellé állt, látva azonban, hogy I. Ferdinánd király (1526–1564) kész trónigényét a Szapolyai I. János (1526–1540) ellen Magyarországon indítandó háború árán is biztosítani, 1527 már-

ciusában szakított a Habsburg-táborral, és János királyhoz csatlakozott, akit élete hátralévő tizenkét évében töretlen hűséggel szolgált. Szapolyai diplomatájaként elsődleges célja az országot sújtó pusztító polgárháborút lezáró béke megteremtése volt. Ennek érdekében V. Károly német-római császárral (1519–1556) is tárgyalt Nápolyban, és tevékeny szerepe volt az 1538. évi váradi béke előkészítésében. 1539-ben tagja volt annak a küldöttségnek, amely feleségül kérte Szapolyai számára Jagelló Izabella lengyel hercegnőt. Diplomáciai szolgálatait János király 1532-ben a pécsi, majd 1537-ben a váci püspökséggel jutalmazta.

Brodarics diplomáciai tevékenysége mellett kiváló kapcsolatokat ápolt korának több neves tudósával és humanistájával. Váltott leveleket Erasmusszal, olasz nyelven levelezett a történetíró Paolo Giovióval, szoros barátság fűzte Oláh Miklós-hoz, Piotr Tomickihoz és Andrzej Krzyczkihez. Számos jeles költő, így Caspar Ursinus Velius vagy Silesius Logus ajánlotta neki költeményeit. Ránk maradt nagy számú levelei méltán emelik jelentős humanista levéltíróink sorába. A kérdés csak az, vajon Brodarics irodalmi tevékenysége részeként kell-e kezelnünk ezeket a leveleket, avagy másképp fogalmazva humanista levelekkel vagy inkább „csak” egy humanista levelel állunk-e szemben.

A kérdésfeltevés jogosságát igazolni látszik, hogy a magyarországi humanista levelezési gyakorlat két évszázadát áttekintő alapvető kiadványban, a *Magyar humanisták levelei* című kötetben a szerkesztő (V. Kovács Sándor) önálló fejezetet szentel ugyan Brodaricsnak, hangsúlyozva ezzel a fontosságát, a kötet előszavában ugyanakkor megállapítja, hogy a hagyományos humanista levéltírói gyakorlat kevésbé jellemző Brodarics stílusára. Ennek nyomán pedig a korábbi levelezési gyakorlathoz képest bizonyos törésről, fordulatról beszél Brodarics levelei kapcsán.

A humanista főpap stílusának különbözőségét, lényegi szikárságát V. Kovács Sándor európai szinten a lutheri reformáció szellemi térhódításával magyarázta. Luther ugyanis az *Asztali beszélgetésekben* (németül *Tischreden*) pálcát tört a cikornyás, retorikusan fecsegő humanista levél fölött, a puritán, a tényközlésre és az információ továbbítására szánt levelet állítva ideálul és ellenpéldaként. V. Kovács véleménye szerint ez a lutheri célszerűség elv hatja át Brodarics leveleit is. Arra az óha-

¹ Az alábbi összefoglalót elsősorban saját kutatásaim alapján írtam, ezekben megtalálható a korábbi irodalom és a források is: *Kasza Péter: A szó elszáll. Az írás megmarad? Brodarics István levéltírói tevékenységéről.* In: Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica, Tomus XIV. – Fasciculus 2. Miskolc, 2009. 193–217.; *Kasza Péter: Egy karrier hajnala. Adalékok Brodarics István tanulmányainak és családi viszonyainak kérdéséhez. Századok*, 142 (2008) 5. sz. 1187–1208.; *Kasza Péter: Egy magyar diplomata lengyel szolgálatban. Újabb források Brodarics István római követi működéséhez. Irodalomtörténeti Közlemények*, 113 (2009) 593–605.; *Kasza Péter: Megjegyzések Brodarics István életrajzához és irodalmi tevékenységéhez. Pécsi Szemle: Várostörténeti folyóirat*, 13 (2010) 1. sz. 24–29.; *Kasza Péter: Nádasdy Tamás és Brodarics István levelezése.* In: Nádasdy Tamás (1498–1562). Tudományos emlékülés. Sárvár, 1998. szeptember 10–11. (Szerk. Söptei István.) Sárvár, 1999. (Nádasdy Ferenc Múzeum kiadványai 3.) 55–65.; *Kasza, Péter: Ein Humanist am Scheideweg: Stephan Brodarics am Hof der Königin Maria.* In: Maria von Ungarn (1505–1558). Eine Renaissancefürstin. (Hrsg. Martina Fuchs–Orsolya Réthelyi unter Mitarbeit von Katrin Sippel.) Münster. Aschendorff, 2007. (Geschichte in der Epoche Karls V., Bd. 8.) 73–89.; *Kasza, Péter: Remarks to the Biography of Istvan Brodarics. Podravina: Časopis za multidisciplinarna istraživanja*, 9 (2010) broj 18. 17–22.

tatlanul felmerülő kérdésre pedig, miként került Luther hatása alá egy magyarországi katolikus főpap, a választ Brodarics erősen protestáns színezetű kapcsolataiban vélte megtalálni. Egyrészt abban a Nádasdy Tamásban, akit Brodarics egyik legfontosabb levelezőpartnerének tekint, és aki közismerten a magyarországi protestánsizmus egyik első támogatói közé tartozott; másrészt a krakkói humanista kör hatásában, amely erasmista központ volt, és amely a híres Rotterdami Erasmus (1466–1536) vallási toleranciája, racionalizmusa miatt egyfajta „előszobája” lett volna a protestánsizmusnak.

Habár a Brodarics leveleinek stílusát illető fenti megállapításokkal egyetérthetünk, az utóbbi területre vonatkozó indoklást cáfolnunk szükséges. Az Erasmus által befolyásolt, kvázi „protoprotestáns” krakkói központ hatását nyugodtan kizárhatjuk azzal, hogy például a már említett Oláh Miklós stílusában nem érződik ez a protestáns célszerűségi elv, pedig ő nem közvetve érintkezett Erasmusszal, hanem egyenesen rendszeres levelezésben állt vele. Így Brodarics esetében is kizárhatjuk, hogy levélírói gyakorlatának sajátosságai mögött Erasmus vagy valamely erasmista kör hatása keresendő.

Nádasdy Tamás meghatározó hatását emlegetni szintén furcsának tűnik, hiszen esetében egy Brodaricsnál csaknem húsz évvel fiatalabb férfiról volt szó, akit ráadásul Brodarics szinte a fiának tekintett. Aligha valószínűsíthető tehát, hogy a huszonegynéhány éves Nádasdy befolyásolhatta volna az 1520–1530-as években már javakorabeli politikus-főpap, a volt kancellár és a képzett humanista levélírói stílusát. Luther *Asztali beszélgetések* című művéről pedig érdemes megjegyezni, hogy az abban rögzített stílárius elvek egyébként sem nagyon juthattak Brodarics tudomására, mivel a német nyelvű munka első kiadását csak 1566-ban jelentette meg Johannes Aurifaber, azaz húsz évvel Luther és huszonhét évvel Brodarics halála után.

Ha tehát a Brodarics leveleinek sajátosságaként elfogadott szikár tényszerűséget akarjuk megmagyarázni (ez alól Ferdinándhoz írott búcsúlevele mindenképpen az ékes kivételek közé sorolható), alighanem máshol kell keresnünk az okokat. Véleményünk szerint a levelek jellegének sajátos voltát három tényezőre vezethetjük vissza: egyrészt Brodarics életkörülményeire, másrészt az élete során betöltött pozíciókra, végül a leveleskönyv hiányára és leveleinek ebből következő hagyományozódására.

Elég egy gyors pillantást vetnünk Brodarics életrajzára, és világossá válik, hogy Jagelló-uralkodóink utolsó királyi kancellárjának esetében egy meglehetősen hányatott sorsú humanistával van dolgunk. Brodarics 1480 körül született és életének első negyven éve a Jagellók uralmának – természetesen elsősorban a Mohács utáni időszakhoz viszonyítva – „aranykora” nyugalmában telt. A problémát sajnos az jelenti, hogy ezekből az évekből Brodaricstól alig néhány levél maradt ránk, és mire ő 1522-ben kilépett a viszonylagos ismeretlenségből, és levelei is szaporodni kezdtek, életének békésebb periódusa is véget ért. Az 1522 és 1539 közé eső tizenhét esztendő alatt ugyanis Brodarics alig néhány hónapot töltött egy helyben: hol diplomáciai megbízatásai szólították egyik helyről a másikra, hol a hadi helyzet miatt kellett menekülnie, vagy éppen követnie urának, Szapolyainak gyakran költözködő udvarát.

Ez az életpálya tehát még a kor viszonyai között is rendkívülinek számít. A szintén sokat utazó, véglegesen megtelepedni sehol nem tudó vagy akaró Erasmus például 1522-től 1529-ig hét évet töltött Baselben, mialatt számos korábbi művét kiigazította, újrafogalmazta, és kinyomatta Johannes Frobenius (1460?–1527) ottani nyomdájában. Oláh Miklós lényegében száműzetésbe vonult, amikor elkísérte az özvegy Mária királynét Németalföldre, de 1531 és 1542 között ilyenformán a pezsgő szellemi életéről nevezetes brüsszeli udvarban élt, és lehetősége nyílt megismerkednie kora számos vezető tudósával és művészeivel. Jellemző, hogy Oláh leveleskönyve – amely az első fennmaradt magyarországi leveleskönyv a 15. század második felében élt Vitéz János püspöké óta – az 1527 és 1538 közti évtized leveleit tartalmazza, tehát éppen azon időszakét, amelyet *nem* a nyughatatlan, hadszíntérré vált Magyarországon töltött. Brodarics esetében viszont nem számolhatunk ilyen nyugalmi periódussal, ez részben bizonyosan komoly akadálya volt annak, hogy alkalma legyen irodalmi kapcsolatok hatékonyabb ápolására és ennek megfelelő tematikájú levelek írására.

A hányatott életútnál is fontosabbak azonban azok a pozíciók, amelyeket Brodarics élete folyamán betöltött. Az 1522 előtti időszakot ebből a szempontból lényegében figyelmen kívül hagyhatjuk, mivel a korszakból összesen csupán hét levelet ismerünk. 1522 után Brodarics előbb kisebb megszakítással egészen 1525 őszéig római magyar követ volt, majd 1526-ban királyi kancellár lett, 1527. tavaszi – Pálffy Géza tanulmányában részletesen tárgyalt – pártváltását követően pedig Szapolyai János király vezető diplomatája, aki jószerevével állandóan úton volt: tárgyalt Itáliában, Párizsban, Krakóban, Bécsben és a legkülönbözőbb magyarországi helyszíneken. Brodarics tehát – noha padovai és bolognai tanulmányai során elsősorban humanista képzettséget szerzett – életének java részében sokkal inkább diplomataként és udvari hivatalnokként tevékenykedett, mintsem az irodalomnak és a művészeteknek hódoló tudós humanistaként. Őrá is találóak lehetnének Erasmusnak magyarországi barátja, az erdélyi származású, ugyancsak Itáliában tanult és diplomataként is szolgált Jacobus Piso (1478 előtt – 1527) halálakor írt sorai: „előbb az udvar, később a sorcsapások, végül a halál fosztott meg bennünket tőle” (latin eredetiben: „primum aula, deinde calamitas, nuper etiam mors hominem nobis abripuit”). Nem meglepő tehát, ha egy királyi titkár, követ, majd kancellár, utóbb gyakorlott diplomata ránk maradt levelei nem vagy csak olykor csillogtatnak irodalmi erényeket, mivel azok legnagyobb része nem a *bonae litterae*-vel foglalkozó tudós humanista, hanem az események sűrűjében forgolódnó hivatalnok, diplomata és államférfi kézjegyét viseli magán.

Brodarics levelei így egyfelől szükségképpen tényszerűek, hiszen mint követnek vagy diplomatának legfőbb feladata a tájékoztatás volt, másfelől érthető okokból homályosak. A diplomáciai levél kényes műfaj, különösen, ha ellenséges területeken kell átjuttatni. Könnyen rossz kezekbe kerülhet, nem mindig érdemes ezért minden fontos információt papírra vetni. A levelek sokszor valójában csak hitelesítik azt a személyt, aki viszi őket, és aki a valódi információt szolgáltatja, vagy szóban kifejtve átadja, ami így természetesen elveszik

számunkra. Brodaricsnál tehát bizonyos értelemben fordított helyzetet teremt az a humanista levélírást befolyásoló tényező, hogy a levelet nemcsak az olvassa/olvashatja el, akinek ténylegesen címezték, hanem másolatban terjedve vagy nyomtatásban megjelentetve adott esetben szélesebb olvasóközönseget is megcéloz. Ami Erasmus számára kívánatos cél volt, az Brodarics számára kerülendő kockázatot jelentett. Az utóbbi levelei sokszor nem azért homályosak, mert eszébe sem jut, hogy a címzetten kívül, aki egyébként is tisztában van az utalások és célzások jelentésével és értelmével, más is olvasná a leveleit, hanem éppen azért, mert olykor kifejezetten tart ettől. Mi sem jellemzőbb a titoktartás fontosságára, mint hogy több olyan levele is akad, ahol néhány sort titkosírással írt.

A harmadik indok a leveleskönyv hiánya. Valójában nem tudjuk, volt-e Brodaricsnak olyan szándéka, hogy levelezését összegyűjtse és kiadassa. Erre utaló nyom mindenestre nem áll rendelkezésre. Ha volt is ilyen elképzelése, a fentebb vázolt körülmények mindenképp bőven elegendőek voltak ahhoz, hogy megghiúsítsák azt. Az sem zárható ki ugyanakkor, hogy Brodaricsnak esze ágában sem volt leveleskönyvet összeállítani. Mivel levelezése többnyire konkrét ügyekben írott, aktuálpolitikától terhes témákat érintett, vagyis amikor írt, nem irodalmi ambíciók vezették a tollát. Miért kellett volna megjelentetnie ezeket a leveleket?

A leveleskönyv hiánya ugyanakkor nem csak a fennmaradt levelek számát befolyásolja. Brodaricstól jelen ismereteink szerint 243 levéllel rendelkezünk, a kiváló főpap azonban élete folyamán ennek a mennyiségnek bizonyosan a többszörösét írta meg. De mivel ő maga nem fordított gondot levelei összegyűjtésére (vagy ha mégis, arról jelenleg nem tudunk), azok többnyire magánlevéltárakban (például a Nádasdy családban) vagy külföldi archívumokban (Krakkó, Bécs, Róma) maradtak meg, ahová Brodarics zömmel diplomáciai okokból írt. Ezek az uralkodói, fejedelmi és intézményi levéltárak pedig kimondottan olyan leveleket őriznek, amelyeket Brodarics – ha úgy tetszik – munkájából fakadóan írt, így köztük a magánlevél természetesen jóval ritkább. Ez pedig óvatosságra kell, hogy intsen bennünket, amikor a Brodarics-levelek jellegéről általános állításokat akarunk megfogalmazni. A leveleskönyv hiánya miatt ugyanis, vagyis mivel jóval több hivatalos, mint magánlevél ismerjük, nem lehet valós, torzításoktól mentes képet kapni Brodarics levélírói kvalitásairól. Mivel nem ő maga választotta ki megmaradásra szánt leveleit, korántsem biztos, hogy valóban nem az irodalmilag értékesebb levelek veszttek el – miként ezt a részben még frissen előkerült, 1527. márciusi búcsúlevelének példája is jelzi.

Tudomásul kell tehát vennünk, hogy létezett egykor egy olyan jelentős Brodarics-levelezéseggyűjtés, amely nem maradt ránk. Hogy az elveszett levelek miatti veszteség és ennek torzító hatása óriási, azt jól mutatják azok a levelek, amelyeket kutatásaink során az utóbbi években találtunk részben olasz és lengyel gyűjteményekben, de főképpen a bécsi ügynevezett Házi, Udvari és Állami Levéltár (*Haus-, Hof- und Staatsarchiv*) állományában. A korábban ismert levelek alapján úgy tűnt, hogy Brodarics legfontosabb levelezőpartnerei Piotr Tomicki krakkói püspök és lengyel alkancellár, a magyar Nádasdy Tamás, I. Zsigmond lengyel király és VII. Kelemen

pápa voltak. Közel két tucatra volt ugyan tehető azon személyek száma, akikhez Brodarics ránk maradt levelei szólnak, ám csupán az említett négy címzetthez íródott tíznél több levél. A többiek egy, szerencsés esetben két-három levéllel szerepeltek a listán.

Ehhez képest az újabban előkerült dokumentumok tükrében jelentősen kibővíthető Brodarics levelezésének dimenziója: mind a címzettek számát, mind a hozzájuk írt levelek gyakoriságát tekintve. Brodarics figyelemre méltó kapcsolati hálóját érdemes csupán a koronás főekkel érzékeltetni: I. Zsigmond lengyel király, V. Károly császár, I. Ferdinánd magyar-cseh, VIII. Henrik angol és I. Ferenc francia király, valamint két pápa, a már említett VII. Kelemen és III. Pál. Lényegében tehát kapcsolatban állt a korabeli Európa valamennyi számottevő uralkodójával.

A humanista püspök levelezése a fentebb említett három ok miatt alapvetően diplomáciai jellegű leveleket tartalmaz. Ezek azonban, noha témájukat tekintve kétségtelenül nem irodalmi és művészeti kérdéseket taglalnak, és lényegesen ritkábbak bennük az antik auktoroktól származó idézetek, mégsem nélkülöznek bizonyos alapvető humanista erényeket: elsősorban rendkívül választékos, gördülékeny latinsággal íródtak, retorikai kimunkáltságuk pedig vitathatatlan. Brodarics mestere volt a szónak, ha kellett, körmönfont eleganciával bőkölt, sőt hízelgett, és ha úgy alakult, érvelése alátámasztására könyved magabiztossággal alkalmazott antik auktorokat. Egyértelmű tehát, hogy levelei alapján is méltán sorolják a magyarországi humanizmus legnagyobb alakjai közé.

FÜGGELÉK

A levél latin szövege

Dévény, 1527. március 18. – *Brodarics István szerémi püspök búcsúlevele I. Ferdinánd királyhoz Szapolyai János királyhoz való csatlakozásáról.*

Eredeti, papíron, utolsó lapon pecséttel. Magyar Országos Levéltár, 1526 utáni gyűjtemény, Kisebb családi fondtörédek (R 319), No. 2443.

Sacra Regia Maiestas et Domine Domine mihi Clementissime. Post servitutis meae in gratiam Vestrae Maiestatis humillimam commendationem.

Exstincto in proxima infelici ac luctuosissima clade serenissimo domino rege Ludovico divae memoriae, domino meo gratiosissimo, fratre et cognato² Vestrae Maiestatis, cum regnum Hungariae in extremas angustias adductum rege careret, qui apud Maiestatem Reginalem,³ sororem item Vestrae Maiestatis, dominam meam clementissimam eramus, neminem ex Christianis principibus praeser-

² Jagelló II. Lajos magyar és cseh király (1516–1526), Habsburg Ferdinánd sógora 1526. augusztus 29-én esett el a mohácsi csatában.

³ Habsburg, másként Magyarországi Mária (1505–1558) magyar királyné, Ferdinánd osztrák főherceg és magyar király (1526–1564) testvére, II. Lajos király özvegye.

tim vicinioribus⁴ existimantes patriae nostrae utiliore commodioreque, quam Vestram Maiestatem, animum adieceramus ad eam in regem Hungariae creandum sperantes id, quod nobis certo persuadebatur, magnam regni partem et praecipuum quemque, quos non sine causa nominare supersedeo, in Vestrae Maiestatis partes declinatuum.

Ego vero et ista sum secutus et ius etiam successionis,⁵ quod Vestra Maiestas sibi ad regnum Hungariae competere dicebat, quod quamvis ita esset, et nihil dubitandum mihi de huiusmodi iure censerem, praesertim Vestra Maiestate id constantissime assecurante. Abhorrens tamen a maioribus patriae ruinis, quam in quas paulo ante per Turcos fuerat redacta, semper ab initio tam coram Vestra Maiestate, quam coram Maiestate Reginali et dominis consiliariis utriusque ordinis et utriusque nationis palam sum protestatus me non solum nullis belli tractatibus interesse velle, sed nullarum etiam dissensionum, quae ad patriae meae ruinam tenderent, velle esse participem, nihil penitus facturum, quod quocumque modo contra patriam vel in eius oppressionem redundare posset. Quae facerem, ea non ob Maiestatem Vestram, cui tamen libenter servirem, sed ob patriam tantum facerem.

Volui propterea in omnibus, quae mihi viderentur vel facienda vel non facienda, liberum mihi esse iudicium. Cuius rei tam Maiestates Vestrae, quam domini consiliiarii et chirographum etiam Vestrae Maiestatis est mihi locupletissimo testimonio. Cupidissimus eram, ut Vestra Maiestas rex Hungariae fieret, sed ita, si id non vi et armis, sed populorum consensu ac voluntate fieret, non aliter. Neque unquam potui ullis amicorum hortatibus ab hac sententia deduci. Istae fuerunt meae semper ab initio protestationes, istae exceptiones, iste omnium mearum actionum et consiliorum scopus. Nihilque dubito, quin si consilia nostra et aliquorum ab initio valuissent, si in tempore ea, quae nobis ultro offerebantur, fuissent occupata, quin Vestra Maiestas sine ulla gutta sanguinis, sine ulla libertatis Hungariae laesione, volentibus et consentientibus omnibus voti compos fuisset facta. Sed quae mea culpa, Serenissime Princeps, si omnia ea, quae et debebant et facile poterant fieri, ommissa fuerunt.

Si arcem Budensem, Strigoniensem, Visegradensem cum regni corona, Albam, Iaurinum, postremo illa etiam, quae nobis in manibus erant, Tatam et Comaron tam facile amisimus, si quod tunc sine ullo sanguine adipisci poteramus, nunc per mille mortes, per tantam Christiani sanguinis, quod et litterae Vestrae Maiestatis ad regnicolas Hungariae proxime datae manifeste declarant,⁶ effusionem,

⁴ A szomszédos uralkodók közül egyedül Jagelló I. Zsigmond lengyel király (1506–1548), II. Lajos nagybátyja jöhetett volna számításba trónkövetelőként.

⁵ Habsburg Ferdinánd főherceg trónigényének alapját elsősorban az 1515-ben, Bécsben kötött Habsburg–Jagelló házassági szerződés képezte, amelynek értelmében ha II. Lajos fiú utód nélkül hal meg, sógora (Lajos testvéreinek, Jagelló Annának a férje), Ferdinánd örökli a magyar és a cseh trónt (ld. *Hermann Zsuzsanna*: Az 1515. évi Habsburg–Jagelló szerződés. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéhez. Bp., 1961. [Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 21.] és újabban *Spekner Enikő*: Die Geschichte der habsburgisch-jagiellonischen Heiratsverträge im Spiegel der Quellen. In: Maria von Ungarn [1505–1558]. Eine Renaissancefürstin. (Hg. Fuchs, Martina–Réthelyi, Orsolya–Sippel, Katrin.) Münster, 2007. [Geschichte in der Epoche Karls V., Bd. 8.] 25–46.). Ez a szerződés viszont ellentétben állt a magyar rendek által képviselt szabad királyválasztási joggal.

⁶ Jelenleg sajnos pontosan nem tudjuk, Ferdinánd melyik leveléről (proklamációjáról) van szó, 1526 szeptemberétől ugyanis főként testvére, Habsburg Mária révén állandó kapcsolatban és levelezésben állt az őt támogató és

per tantam huius miserae patriae destructionem et eius libertatis oppressionem quaerendum restat.

Equidem, dum tempus erat, fui diligentissimus in hoc genere Vestrae Maiestatis servitor, ne minimo quidem obolo a Vestra Maiestate vel a sua inclita sorore usque ad hanc horam accepto. Sed ubi vidi rem ad caedem et sanguinem, ad patriae meae ruinam et oppressionem tendere, vela contraxi, et non solum ab omnibus consiliis immunis esse volui, sed etiam procul ab eo loco, ubi talia tractarentur, praesertim postquam cognovi contractus illos, qui inter Hungariam et Austriam olim facti fuerunt adhuc in divis Maximiliano imperatore⁷ et Philippo rege⁸ felicitis recordationis, exspirasse.⁹

De electione vero Posonii¹⁰ facta quid senserim, dixi tam Vestrae Maiestati quam Maiestati Reginali et dominis consiliariis aperte. Ad quam quam invitatus ac nolens ex Vienna venirem, Vestra Maiestas et Thomas Nadasdinus¹¹ est mihi testis. Nunc vero, cum eo magis videam, eo rem esse deductam, ut non, nisi armis et multo Christiano sanguine possit inter Vestram Maiestatem et dominum vayvodam, electum et coronatum regem,¹² in quem Hungaria cum provinciis sibi subiectis unanimiter consensit, decerni.

Veniam mihi Vestra Maiestas, oro supplex, dabit, si id, quod semper ab initio dixi, nullius patriae oppressionis, nullius Christiani sanguinis fundendi particeps esse voluero, et si in gremium matris, quae me genuit, quae aluit, quae fovit, quae non parvis commodis et honoribus affectit, non ingratus filius confugero, et eius quietem, tranquillitatem, ius et libertatem rebus omnibus anteposuro. Quam quidem libertatem in eo potissimum consistere video, ut rege sine herede et eo masculino extincto, liberum sit ei, quemcumque velit, principem eligere. Neque credo Vestra Maiestas ob hoc mihi succensebit, quando et meas exceptiones in animum revocaverit, et diligenter haec omnia secum consideraverit, quin potius spero factum meum probaturam, cui supplico humillime, ne haec in aliam, quam in quam a me fiunt, partem accipiat. Non sequor in hoc, ita me Christus Dominus iuvet et salvum faciat, aliud, nisi patriae commodum

uralkodónak hívó magyar rendekkel. Vö. *Jászay Pál*: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. I. Pest, 1846.

⁷ I. Miksa német-római császár (1493–1519).

⁸ Szép Fülöp (1478–1506), I. Miksa császár fia, I. Ferdinánd magyar király és V. Károly császár édesapja.

⁹ Brodarics minden bizonnyal az 1491. november 7-én, II. Ulászló magyar–cseh király és Miksa német király közti háborút lezáró pozsonyi békeszerződésre céloz, amelyet Ulászló és III. Frigyes német-római császár (1444–1493) kötöttek. Ennek értelmében Magyarország Ulászló birtokában maradt, ám a felek megállapodtak abban, hogy amennyiben Ulászló fiú örökös nélkül halna meg, a magyar és a cseh trón a német király Miksára vagy törvényes örököseire száll (ld. újabban *Neumann Tibor*: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete [1490–1492]. *Századok*, 144 [2010] 335–372.). A szerződés II. Lajos megszületésével valójában érvényét veszítette, így Ferdinánd főherceg trónöröklési jogát elsősorban a már említett 1515. évi újabb Habsburg–Jagelló-egyezményre alapozta.

¹⁰ Ferdinánd osztrák főherceget az új kutatások tanúsága szerint a magyar politikai elit egy igen meghatározó és befolyásos csoportja választotta 1526. december 16-án, a pozsonyi ferences kolostorban magyar királlyá. *Tóth Norbert, C.*: Ecsedi Bátori István nádor pozsonyi tartózkodásának számadáskönyve. Adalékok Magyarország 1526 végi politikatörténetéhez. *Levéltári Közlemények*, 80 (2009) 173–174. és *Pálffy Géza*: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Bp., 2010. 55–56. (História könyvtár: Monográfiák, 27.)

¹¹ Nádasdy Tamás (1498–1562), II. Lajos korábbi királyi titkára 1526 szeptemberétől a Habsburg-párt egyik legagilisabb képviselője volt.

¹² Szapolyai János erdélyi vajdát (1510–1526) 1526. november 10-én választották meg, majd 11-én koronázták Székesfehérvárott magyar uralkodóvá.

ac libertatem et id, quod video esse iustum et aequum, a quo recedere, praesertim in re adeo gravi et patriae libertatem concernente nullo modo possum.

Acciderunt quidam his superioribus diebus nonnulla, quae mihi difficillima certe fuere toleratu, et quae potuissent quemvis facile a servitiis Vestrae Maiestatis reddere alienum. Nam et tractatus secretiores quandoque me Posonii existente a me tanquam a persona suspecta vidi esse celatos. Quam sit autem difficile ei servire, cui te noveris esse suspectum, immo quam ab homine ingenuo alienum, nemo est, qui ignoret. Et praeterea pensio sive intertentio ita est mihi a dominis Vestrae Maiestatis oratoribus oblata, ut vel ex eo facile intellexerim Vestrae Maiestatis a me alienationem. Nam post menses sex,¹³ quibus fui apud Maiestatem Reginalem in Vestrae potissimum Maiestatis obsequiis, offerebantur mihi (quod me pudet scribere), florenos quinquaginta ea lege, ut alios quinquaginta ad aliud temporis fortasse semestre spatium exspectarem, cum tamen ego non ignorem, Serenissime Princeps, quid fuerit datum et quid assidue detur aliis, quibus nihilo est inferior mea conditio, quid fuerit a Vestra Maiestate suas partes sequentibus promissum.

Praecesserat illud quoque, quod pedites Vestrae Maiestatis, quos Posonii habet, ne verbo quidem a me vel aliquo meorum unquam lacessiti, nocte intempesta tam me quam meis fere omnibus inprimis somnum resolutis hospitium meum armis et pixidibus aggressi, si fores domus effringere potuissent, procul dubio me simul cum fratre¹⁴ ac meis omnibus crudelissime interemissent, uno tamen ex servitoribus per eum, qui nescio qua de causa clam fuerat domum paulo ante ingressus, haud levi vulnere affecto. Super quo toties conquestus, toties supplicans, toties iudicium implorans nunquam merui exaudiri.

Accessit postea infamia libellis Iohannis Cuspiniani¹⁵ nationi nostrae inflictis, ubi desertores et proditores vocamur, soboles scelerata nec terra nec aere ferenda, et principes Christiani ad nos funditus e rerum natura tollendos atque exterminandos concitantur et advocantur.

Accesserunt alia etiam pleraque, ut Luteranismi etiam labem foedissimam taceam, a quo Hungariae vehementissime timeo. Licet norim Vestram Maiestatem esse Christianissimam, non defuerunt, inquam, pleraque alia, quae negare non possum, quin me vehementissime moverint et moveant. Sed tanta fuit in me cupiditas Ves-

¹³ Brodaries István 1526. szeptember 5-én érkezett Pozsonyba, Habsburg Mária királyné udvarába, és onnantól egészen 1527. március közepéig a Habsburg-párt híve volt.

¹⁴ Brodaries István testvére, Mátyás.

¹⁵ Oratio protreptica Ioanni Cuspiniani ad Sacri Romani Imperii principes et proceres, ut bellum suscipiant contra Turcum... Viennae Austriae, [1526.] – Johannes Cuspinianus (eredeti nevén Spiesshaymer; Schweinfurt, 1473. december vége – Bécs, 1529. április 19.) humanista, orvos, diplomata. Tanulmányait Lipcsében kezdte 1490-ben. 1492-től Bécsben tanított, majd I. Miksa német-római császártól 1493-ban megkapta a *poeta laureatus* címet. 1500-ban a bécsi egyetem rektorává választották, címét több éven át megtartotta. Konrad Celtis halálát (1508) követően ugyanitt poétikát és retorikát tanított, és a bécsi humanista kör vitathatatlan vezéregyéniségévé nőtte ki magát. 1510-től kezdődően számos alkalommal teljesített diplomáciai feladatokat. Aktívan részt vett a fent említett 1515. évi bécsi királytalálkozó előkészítésében, és ennek érdekében – saját bevallása szerint – 1510 és 1515 között 24 alkalommal járt a budai udvarban. Élete fő műveinek szánt alkotásain, a római konzulok és a római császárok történetén élete végéig dolgozott, de azok csak halála után láttak napvilágot (Caesares. Strassbourg, 1540; Consules. Basel, 1553). Cuspinianus követi szolgálatai idején bejáratos volt Budán Hunyadi Mátyás király (1458–1490) egykori könyvtárába, számos korvinát ő vitt magával Bécsbe, amelyek így elkerülték a török idők pusztulását.

trae Maiestati serviendi, quod haec omnia sustinuissem et sustinerem, meque, sicut hactenus feci, amicorum ope in obsequiis Vestrae Maiestatis sustentarem. Sed cum agatur de patria, cui omnia debemus, de eius libertate, quam tueri et usque ad unquam guttam sanguinis defendere tenemur, cogar id facere, cum bona venia Vestrae Maiestatis, quod patriae potius quam quod Vestrae Maiestati video esse conducibile.

Et cum pro certo intelligam in ista proxima dieta¹⁶ me potissimum accusari, qui rege e medio sublato sigillum¹⁷ regni, quod apud me erat, ad Vestram Maiestatem extra regni limites detulerim, atque ibi plura in regni praeiudicium diplomata ac litteras confecerim, cogor, quantum possum, hanc notam diluere, et honorem meum defendere, ac me super his coram tota Hungaria, cuius illud erat praecipuum pignus, expurgare. Haec enim esse falsa et falso in me conficta. Vestra Maiestas est mihi testis, quae veluti iustissimus princeps a me talia nunquam expetivit, immo credo ne cogitavit quidem.

Neque item negligere possum eam notam, quam mihi cum aliis in hoc ipso conventu infligere nituntur, quod et coram Maiestate Reginali ac dominis consiliariis heri aperte dixi hominis prorsus imprudentis et famae suae prodigi esse existimans, pro causa, quam non videat satis firmis fundatis radicibus iustam proscriptionis ac perduellionis notam a patria suscipere.

Supplicaturus semper, dum vivam, Vestrae Maiestati, uti pio, iusto et vero catholico principi, ut in Hungaria quoque adipiscenda non aliud faciat, quam quod in minoribus regnis suae ditioni subiicendis fecit. Bohemia videlicet Slesia, Moravia, ad quae licet ei per regum nostrorum serenissimorum alterius filiam, alterius sororem, inclitam dominam reginam Annam¹⁸ ius competeret apertissimum, ea tamen modestia usa est Vestra Maiestas, ut non prius illarum provinciarum vel titulum sibi usurpaverit, quam non quattuor aut quinque personarum¹⁹ sed communibus omnium populorum votis ac suffragiis in principem eligeretur.²⁰ Non patiaturs se illorum sedu-

¹⁶ A Szapolyai János király által 1527. március 17-ére, Budára összehívott magyar országgyűlésről van szó.

¹⁷ A pecséttel kapcsolatban vö. Brodaries 1526. novemberi, Andrzej Krzycki przemysli püspöknek és Jan Tarnowski wojnici várnagynak írott levelét (Biblioteka Narodowa, Warsaw; Acta Tomiciana, T. 7. 104 r–v. Ld. Brodaries emlékkönyv, a III/7. alfejezetben az I. szám alatt), amelyben azt állítja, hogy a királyi pecsétet a visszaélések elkerülésére összetörték. Ez szinte biztosan megfelelt a valóságnak, hiszen egyrészt ez volt a korabeli gyakorlat, másrészt az uralkodó halálával pecsétje érvényét veszítette, azaz ez alatt özvegye, Mária királyné vagy Ferdinánd választott magyar király egyébként sem állíthatott volna ki okleveleket.

¹⁸ Jagelló Anna (1503–1547), 1521-től Habsburg I. Ferdinánd felesége, Jagelló II. Ulászló király leánya és II. Lajos nővére volt.

¹⁹ Ez nem felel meg a valóságnak, hiszen a Ferdinándot királlyá választó pozsonyi országgyűlésen ennél jóval több országos világi és egyházi főméltség, valamint magyar és horvát nagyúr, illetve hivatalnok – köztük magával Brodaries Istvánnal – vett részt. Ráadásul országos befolyásuk legalább akkora, sőt ténylegesen számottevően jelentősebb volt, mint a Szapolyait támogató nagyuraké. Ld. *Tóth Norbert*, C.: Ecsedi Bátori István nádor pozsonyi tartózkodásának számadáskönyve. Adalékok Magyarország 1526 végi politikátörténetéhez. *Levéltári Közlemények*, 80 (2009) 173–174.

²⁰ Míg Ferdinánd örökösödési jogát (*Erbrecht*) a cseh rendek nem ismerték el, és 1526. október 23-án a prágai Szent Vitus-templomban választással emelték trónra, addig november–december folyamán a morva, a sziléziai és a lausitzi rendek elutasították a csehek döntését. Nem kívánták ugyanis érvényesnek elfogadni a prágai választást és ezzel a cseh rendek primátusát, így velük szemben elismerték Jagelló Anna és általa férje, Habsburg Ferdinánd örökösödési jogát. Ld. újabban *Pálffy Géza*: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Bp., 2010. 56–57. (Historia könyvtár: Monográfiák, 27.)

ci consiliis, qui ei vel pactis illis et conventionibus antiquis, vel iure geniturae, vel hoc novo electionis genere ius aliquod competere ad Hungariam fortasse affirmant. Veritatem potius amplectatur, quam istorum vanas opiniones.

Cogitet, si reliquias potius miserae nationis, quam nationem de Christiana Republica, de regnis et serenissimis maioribus suis, de se certe optime meritam armis aggressa fuerit, quod erit totius Christianitatis de se iudicium? Quid dicunt illi, qui istas etiam alias infinitas sanguinis Christiani effusiones merito execrantur? Satis iam Christiani sanguinis a Christianis inter Christianos, Christianissime Rex, per tot annos in Italia est fusum et assidue funditur.

Hungaria vero et prioribus annis et maxime anno superiore a Turcis satis calamitatis accepit. Si afflictiae per Turcos addetur afflictio etiam per amicos, o illum vere omnibus regnis et provinciis, quae unquam a condito orbe infelices fuerunt, longe infeliciorem, mihi profecto certum est, quaecumque sors patriam manet, eam cum patria sustinere, quemcunque ei vel hostem vel amicum fortuna dederit.

Maiestati Vestrae hac una re excepta semper rebus in omnibus, ut domino et principi omnium benignissimo libentissimo animo serviturus, memorque perpetuo futurus illius in me gratiae, et si quae mecum de rebus Vestrae Maiestatis sunt communicata, in arcano pectoris semper fidelissime conservaturus.

Quae et ipsa, supplico, recordari velit me ut Vestrae Maiestati ac per eam patriae prodesse et servire possem, multa commoda, quae mihi in patria, si Vestram Maiestatem secutus non fuisset, obvenire poterant, et inter alia amplissimum magistratum neglexisse, atque illud etiam esse passum, ut is magistratus,²¹ qui nunquam ex ordine ecclesiastico exierat, per meam, ut intelligo, absentiam ad manus secularium deveniret.

Supplico Vestrae Maiestati humillime, dignetur me ob causas supradictas non solum excusatum, sed etiam in gratia sua habere, cui nihil in vita molestius accidisse certo sibi persuadeat, quam quod non possim salva conscientia, salva libertate patriae, salva vero honestate ea obsequia praestare Vestrae Maiestati, quae a me fortasse desideraret. Sed Deo magis et patriae scio esse oboediendum, quam cuiquam mortalium.

Vestram Maiestatem Deus Optimus Maximus semper sanam ac felicissimam conservet. In cuius gratiam servitum meam humillime commendo.

Ex Deven, XVIII. Martii 1527.

Eiusdem Vestrae Maiestatis Sacratissimae

humillimus servulus et capellanus
Stephanus Brodericus episcopus
Syrmiensis

[Kívül a címzés:] Ad manus Sacrae Regiae Maiestatis, domini mei gratiosissimi, Praegae.

[Ugyanitt közel egykorú kézírással:] Excusatio Broderici, episcopi Sirmiensis alienationis suae a rege Ferdinando. In qua indicit etiam ius electionis regni in regem liberum esse.

²¹ János király a Ferdinánd pártján álló Brodarics helyére 1526 novemberében Werbőczy Istvánt nevezte ki kancellárjává, aki tiszteit – Brodarics 1527. tavaszi átállása után is – egészen az uralkodó 1540. júliusi haláláig betöltötte.

A levél magyar fordítása

Szent királyi Felség, legkegyelmesebb Uram. Szolgálatomat a legalázatosabban ajánlom Felségtek kegyelmébe.

Miután a boldog emlékezetű Lajos király, az én legkegyelmesebb uram, Felségtek testvére és rokona odaveszett a legutóbbi szerencsétlen és balvégzetű ütközetben, és Magyarország a legnagyobb szükségbe jutván király nélkül maradt, mi, akik a felséges királynénál, Felségtek nővérénél, az én legkegyelmesebb asszonyomnál tartózkodtunk, úgy vélvén, hogy hazánk számára Felségteknél nincs alkalmasabb és megfelelőbb személy a keresztény fejedelmek, főképp a szomszédosak közül, elhatároztuk, hogy őt Magyarország királyává tesszük. Azt reméltük, és ebben egészen biztosak voltunk, hogy az ország nagyobb része és különösen egynémelyek, akiknek megnevezését most nem ok nélkül mellőzöm, Felségtek pártjára fognak állni.

Én pedig csatlakoztam mindehhez, és elfogadtam az öröklési jogot is, mely alapján Felségtek azt állította, hogy a Magyar Királyságra jussa van. Mert úgy véltem, hogy ha ez így van, egyáltalán nem szabad kételkednem az efféle jogban, különösen, hogy Felségtek a leghatározottabban bizonygatta ezt. Visszaborzadván azonban hazám még nagyobb romlásától, mint amelyet kevéssel ezelőtt a törökök okoztak neki, kezdettől fogva bizonygattam úgy Felségtek, mint a felséges királyné, nemkülönben mindkét rendbeli és nemzetbeli tanácsurak előtt, hogy én nemcsak semmiféle háborús tervezetekben nem kívánok részt venni, de semmiféle olyan viszálykodásnak, mely hazám pusztulását jelenti, sem akarok részese lenni, és hogy egyáltalán semmit nem fogok tenni, ami bármi módon hazám ellen vagy annak elnyomására szolgálhat. Amiket teszek, nem Felségtekért teszem, akinek ugyan örömmel szolgálok, hanem csupán hazám érdekében.

Ezenkívül minden egyes dologban meg akartam őrizni a szabad véleményalkotás lehetőségét, hogy lássam, mit szabad és mit nem szabad megtennem. Mindezt kellőképpen tanúsíthatják mind Felségtek, mind a tanácsurak, nemkülönben pedig Felségtek saját kezűleg írt kötelezvénye. Minden vágyam az volt, hogy Felségtek Magyarország királya legyen, de csak úgy, ha ez nem fegyveres erőszak, hanem a nép egyetértő beleegyezése alapján történik, és nem másképp. Barátaim rábeszélése sohasem tudott ettől a véleményemtől eltántorítani. Kezdetől fogva ezek voltak a kifogásaim, ellenvetéseim, ez volt valamennyi cselekedetemnek és tanácsomnak a célja. Cseppnyi kétségem sincs afelől, hogy ha néhányunk tanácsait kezdetől figyelembe vették volna, ha időben elfoglaltuk volna azokat a helyeket, melyeket önként felajánlottak nekünk, Felségtek vérontás és Magyarország szabadságának sérelme nélkül, mindenki beleegyezése és egyetértése mellett érte volna el célját. De az én bűnöm-e, Felséges Fejedelem, ha mindazt, amit meg kellett és könnyen meg is lehetett volna tenni, elmulasztották?

Ha már Buda várát, Esztergomot, Visegrádot a koronával, Fehérvárt, Győrt végül azokat is, amik már a kezünkben voltak, Tatárt és Komáromot oly könnyen elveszítettük, nincs más hátra, mint hogy azt, amit akkor vérontás nélkül megszerezhettünk volna, most ezernyi halott, rengeteg keresztény vér kiontása, ennek a szerencsétlen országnak elpusztítása és szabadságának eltiprása árán kell megszerezni – hiszen Felségteknak a legutóbb Magyarország lakosaihoz címzett levele nyilvánvalóan ezeket jelenti.

Amíg ideje volt, mindebben Felségtek legbuzgóbb szolgálja voltam, miközben mind a mai napig nem kaptam egy garast sem, sem

Felségtektől, sem jeles nővérétől. De amikor láttam, hogy a dolog öldöklésbe és vérontásba, hazám elpusztításába és elnyomásába fordul, bevontam vitorlámat, és nemcsak mindenféle tanácskozástól akartam távol maradni, de attól a helytől is, ahol ilyesmikről szó esett, főképpen miután tudomásomra jutott, hogy azok a szerződések, melyek még az Istenben boldogult Miksa császár és a boldog emlékeztű Fülöp király idején Magyarország és Ausztria között kötöttek, érvényüket veszítették.

Hogy mit tartok a Pozsonyban történt királyválasztásról, nyíltan megmondtam Felségteknek és a királyné Ófelségének éppúgy, mint a tanácsuraknak. Hogy mennyire nem jó szívvel és milyen vonakodva mentem el erre Bécsből, arra Felségtek és Nádasdy Tamás a tanúk. Most pedig még világosabban látom, hogy immár odáig fajult az ügy, hogy csakis fegyverrel és sok keresztény vér árán lehet döntésre jutni Felségtek és a vajda úr között, aki Magyarország és az összes neki alávetett tartomány egyhangúlag megválasztott és megkoronázott királya.

Alázatosan kérem Felségteket, bocsásson meg nekem, ha nem akarok részt venni hazám eltiprásában és a keresztény vér ontásában, hiszen ezt kezdettől fogva mindig hangsúlyoztam, és ha nem hálátlan gyermekként térek meg anyám ölébe, aki szült, táplált, óvott, és aki nem csekély javakkal és tisztségekkel ruházott fel engem, és ha annak nyugalomát, békéjét, jogát és szabadságát minden más ügynél előbbre helyezem. Ez a szabadság pedig, úgy vélem, leginkább abban áll, hogy ha a király fiúörökös nélkül halt meg, az országnak szabad bárkit fejedelemmé választani. Nem hiszem, hogy Felségtek neheztelni fog rám emiatt, főleg ha felidézte magában ellenvetéseimet, és alaposan fontolóra vette mindezt, sőt inkább azt remélem, helyeselni fogja cselekedetemet. Egyben a legalázatosabban könyörgöm, hogy ne magyarazza ezt másként, mint aminek szánom. Úgy segítsen és üdvözítsen engem az Úr Jézus, hogy mindebben csupán hazám javát és szabadságát tartom szem előtt, és azt követem, amit igaznak és méltánosnak vélek, és amitől eltekinteni, különösen egy ilyen nagy jelentőségű és hazám szabadságát érintő ügyben, semmiképpen sem tudok.

Az elmúlt napokban ráadásul történt egy s más, amiket igen nehezemre esett elviselni, és amelyek bárkit könnyedén eltántoríthatnak volna Felségtek szolgálatától. Azt tapasztaltam ugyanis, hogy a bizalmasabb megbeszéléseket, még pozsonyi tartózkodásom idején, eltitkolták előlem, mintha gyanús személy lennék. Az pedig, hogy milyen nehéz olyan valakinek szolgálni, akiről megtudtuk, hogy gyanúsnak tart bennünket, és hogy mennyire távol áll ez jellemes embertől, mindenki számára világos. De ezenkívül már a díjazást vagy járadékot is úgy kínálták fel nekem Felségtek követei, hogy abból könnyen megérthettem: Felségtek eltávolodott tőlem. Hiszen hat hónap után, amelyet a királyné Ófelsége, de legfőképpen Felségtek szolgálatában töltöttem, úgy ajánlottak fel nekem, még leírni is restellem, ötven forintot, hogy talán fél év múlva másik ötvenet is remélhetek. Miközben pontosan tudom, Felséges Fejedelem, mit adtak és mit adnak még most is másoknak, akiknél az én pozícióm sem alábbvaló, és hogy mennyit ígértek Felségtek nevében a pártjához csatlakozóknak.

De korábban az is megesett, hogy Felségtek pozsonyi gyalogosai, akiket sem én, sem az enyéim közül senki egy szóval sem sértett meg, az éjszaka közepén, amikor én is és hazám népe is első álmunkat aludtuk, karddal és puskával megrohanták szálláshelyemet, és ha be tudták volna törni a ház kapuját, cseppnyi kétségem

sincs, hogy fivéremmel és cselédségemmel egyetemben a legkegyetlenebbül lemészároltak volna. Egyik szolgámat így is súlyosan megsebezte egyikük, aki, nem tudom milyen ürüggyel, titkon már korábban belopózott a házba. Emiatt számtalanszor panaszt emeltem, kérvényeztem, ítéletért folyamodtam, de soha nem találtam meghallgatásra.

Ehhez járultak még a Johannes Cuspinianus röpiratában nemzetünkre szórt vádak, ahol gyávának és árulónak neveznek bennünket, olyan bűnös fajzatnak, melyet sem a föld, sem az ég nem tud elviselni, és ahol a keresztény fejedelmeket arra ösztönzik és buzdítják, hogy gyökerestől irtsanak ki és töröljenek el bennünket a világból.

Hozzájárult ehhez még sok más is, hogy a lutheranizmus ocsmány fertőjéről ne is szóljak, amelytől roppant mód félttem Magyarországot. És bár tudom, hogy Felségtek hithű keresztény, mégis azt mondom, volt nem kevés más dolog, amiről nem tagadhatom, hogy a legnagyobb mértékben felzaklatott és felzaklat. Ám annyira vágytam Felségteket szolgálni, hogy mindezeket magamba fojtottam volna, és magamba is fojtánám, és ahogy eddig tettem, barátaim támogatásával megmaradnék Felségtek hűségén, de amikor a hazáról van szó, melynek mind adósai vagyunk, annak szabadságáról, melyet övni és utolsó csepp vérünkig védeni tartozunk, Felségtek bocsánatát kérve kénytelen vagyok azt tenni, amiről úgy vélem, hogy inkább hazám, mint Felségtek javát szolgálja.

Mivel pedig biztosan tudom, hogy a soron következő országgyűlésen azzal fognak megvádolni, hogy miután a királyt megölték, az ország pecsétjét, amely nálam volt, Felségtekhez vittem az ország határain kívülre, és ott több, az ország kárára váló oklevelet és iratot szerkesztettem, kénytelen vagyok magamról, amennyire lehetséges, ezt a szégyenfoltot lemosni, becsületemet megvédeni, és egész Magyarország előtt, melynek a pecsét legfőbb záloga volt, tisztázni magamat. Mindezt ugyanis hamisan és csalárdul koholták ellenem, amire Felségtek a tanúm, aki igazságos uralkodóként soha nem kért tőlem ilyesmit, sőt, úgy hiszem, még csak nem is gondolt ilyesmire.

Nem hagyhatom figyelmen kívül azt a vádat sem, amelyet másokkal egyetemben ugyanezen az országgyűlésen akarnak rám bizonyítani, és amelyről tegnap nyíltan beszéltem a királyné Ófelsége és a tanácsurak előtt. Úgy vélem, ostoba és a jó hírével mit sem törődő emberre vallana, ha valaki beismerné az árulást, és jogosnak ismerné el a hazájából való száműzetést egy olyan vád miatt, amerről látja, hogy nincs kellően szilárd módon megalapozva.

Egész életemben azért fogok könyörögni Felségteknek mint jámbor, igazságos és igaz keresztény fejedelemnek, hogy Magyarország megszerzése közben se tegyen mást, mint amit más, kisebb országok uralma alá vonása során tett. Csehország, Szilézia és Morvaország esetében ugyanis, holott azokra egyik királyunk lánya, illetve másik királyunk nővére, azaz a jeles Anna királynéasszony révén nyilvánvalóan jogot formált, Felségtek olyan önmérsékletet tanúsított, hogy ezen tartományoknak még a titulusait sem használta azelőtt, hogy nem négy-öt ember, hanem az egész nép együttes szavazással és választással uralkodóvá nem emelte.

Ne hagyja magát félrevezetni azok véleményétől, akik azt bizonygatják, hogy vagy régi szerződések és egyezmények, vagy születési előjogok, vagy ezen újfajta választás révén jogot formálhat Magyarországra. Az igazsághoz ragaszkodjon inkább, ne amazok pusztá véleményéhez.

Fontolja meg, hogy mit fog Felségtekről gondolni az egész keresztény világ, ha fegyverrel támad egy olyan keresztény nemzetre,

vagyis inkább csak annak a szerencsétlen nemzetnek a maradékára, amely oly nagy szolgálatokat tett a kereszténységnek, Felségtek országainak, őseinek és bizonyosan neki magának is. Mit mondanak majd azok, akik méltán átkozzák el a mérhetetlen sok keresztény vér újbóli kiontását? Elegendő keresztény vér ontatott már, Legkeresztényebb Király, keresztények által és keresztények között oly sok év alatt Itáliában, és ontatik szakadatlan.

Magyarország pedig elég csapást szenvedett a törököktől az utóbbi évek alatt, de leginkább a múlt esztendőben. Ha a törökök által lesújtott nemzetet most még a barátok csapása is eléri, akkor ez az ország jóval szerencsétlenebb, mint bármely másik ország vagy tartomány, amely valaha szerencsétlen volt a világ teremtése óta. De számomra nyilvánvaló, hogy bármilyen sors várja is hazámat, bármilyen barátot vagy ellenséget rendel a végzet neki, azt hazámmal együtt vállalnom kell.

Felségteknek mint uramnak és legnagyobb fejedelmeknek ezen az egy dolgon kívül mindenben a legnagyobb örömmel kész vagyok szolgálni, mindörökre emlékezetembe vésvé irántam tanúsított jóindulatát és mindenkor hűségesen megőrizve szívem mélyén mindazt, amit Felségtek ügyeiről elmondtak nekem.

Kérem továbbá, hogy arra is méltóztasson emlékezni, hogy én, azért hogy Felségteknek és általa hazámnak szolgálhassak és javára lehessenek, elutasítottam számos kedvező ajánlatot, köztük a legmagasabb tisztségre vonatkozót is, melyet nekem odahaza tettek, ha nem tartok ki Felségtek mellett, és még azt is elviseltem, hogy ez a tiszt-

ség, mely soha nem került ki az egyházi rend kezéből, ahogy hallom, az én távollétem miatt világiak kezére került.

Alázatosan könyörgöm ezért Felségteknek, méltóztasson nekem a fent elsorolt okok miatt nem csak megbocsátani, de engem továbbra is kegyelmében megőrizni, mivel biztosra veheti, hogy nekem semmi nem esett inkább nehezemre életemben, mint hogy nem tudok Felségteknek úgy szolgálni, hogy közben lelkiismeretem tiszta, hazám szabad, becsületelem és hűségem csorbítatlan maradjon, amit Felségtek talán elvárna tőlem. De tudom, hogy inkább Istennek és hazámnak tartozom engedelmességgel, mint bármilyen földi halandónak.

A jóságos és hatalmas Isten őrizze meg Felségteket mindenkor szerencsében és egészségben. Én pedig alázatosan ajánlom kegyelmébe szolgálatomat.

Dévényből, 1527. március 18-án.

Legszentebb Felségtek legalázatosabb szolgálja és káplánja,
Brodarics István szerémi püspök

[Kívül a címzés:] Prágában Ó Szent Királyi Felsege, az én legkegyelmesebb Uram kezébe.

[Ugyanitt közel egykorú kézírással:] Brodarics István szerémi püspök magamensége Ferdinánd királytól való elpártolása miatt, melyben elismeri Magyarország szabad királyválasztó jogát.

CÍMER ÉS TÁRSADALOM A KÖZÉP- ÉS KORA ÚJKORBAN – NEMZETKÖZI KONFERENCIA

A Budapesti Történeti Múzeumban rendezték meg 2011. január 19-én a „Címer és társadalom” című konferenciát a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, valamint a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár rendezésében.

Három – középkori, kora újkori és kollektív jelképhasználat – szekcióban hallgathatták meg az érdeklődők az előadásokat, amelyek elsősorban a magyarországi címerhasználat egyes kérdéseire keresték, s adták meg a választ.

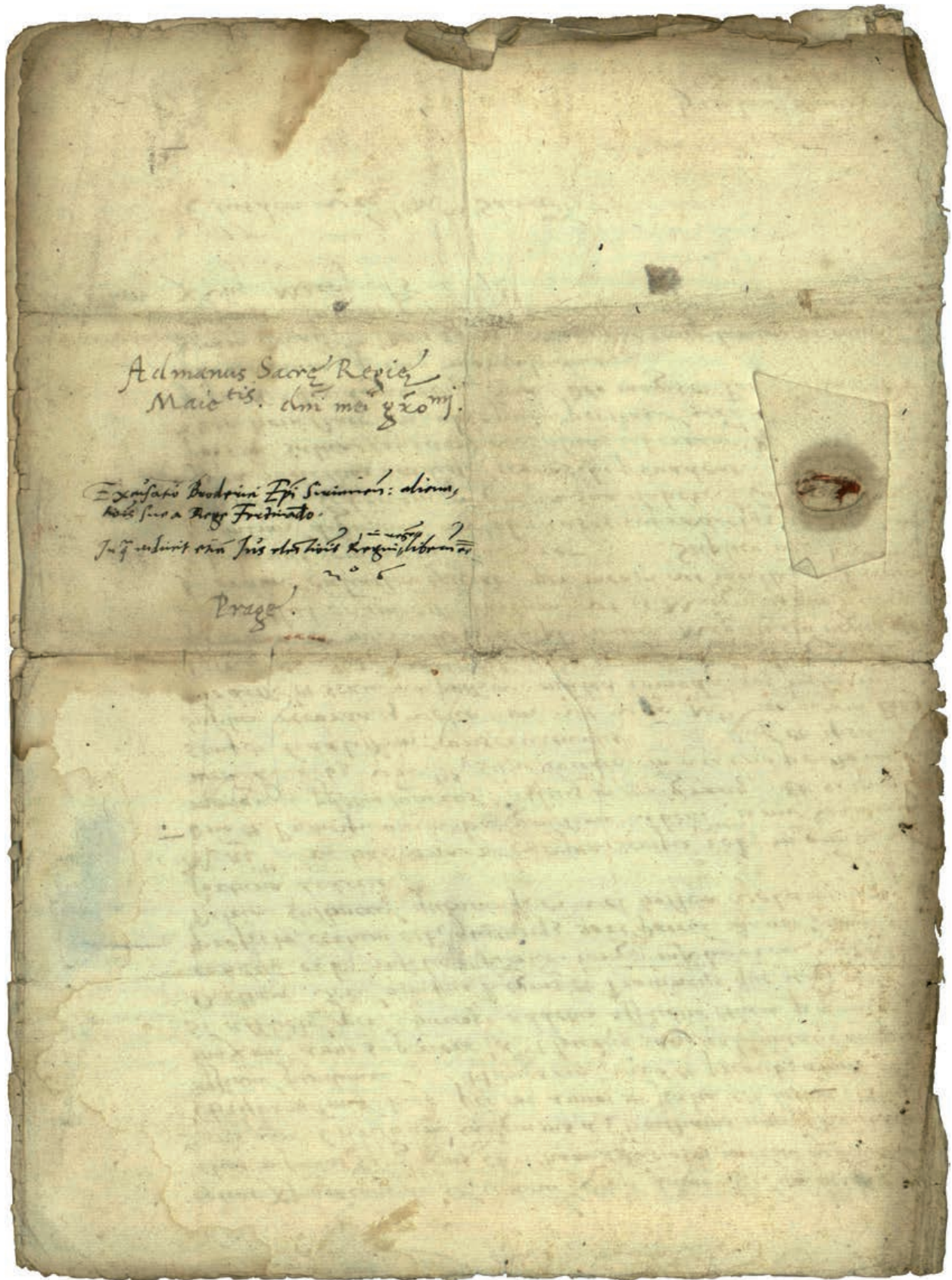
A középkori szekcióban Draskóczy István (ELTE BTK) az alábbi előadásokat vezette le. Bertényi Iván: A magyar országnagyok 1440. július 17-i oklevele és a magyar Szent Korona, Rácz György (Magyar Országos Levéltár): A Batthyány család középkori címere, Bárány Attila (DE BTK): Perényi János tárnokmester, a Térdszalagrend lovagja, Rüs-Fogarasi Enikő (Babeş-Bolyai Tudományegyetem): Nemesi címerek Kolozsvár építészeti emlékein, Körmendi Tamás (ELTE BTK): A Hont-Pázmány nemzetség címerváltozatai a középkorban.

A második szekcióban Bárány Attila elnöklete alatt Oborni Teréz (MTA TTI): Az erdélyi románok fejedelmi adományai a 17. században, Gyulai Éva (Miskolci Egyetem BTK):

Hivatáscímerek az erdélyi fejedelmek címeradományában, Pandula Attila (ELTE BTK): Felvidéki epítáfium címerek, Szálkai Tamás (Hajdú-Bihar Megyei Levéltár): Az armális, mint művelődéstörténeti kútfő 18. századi bihari nemesség-igazolásokban címmel tartott előadást.

Bertényi Iván professzor elnökölt a kollektív jelképhasználat szekcióban, ahol Beke Margit (Budapest-Esztergomi Főegyházmegegye Egyháztörténeti Bizottság): Szent István királyról és a Boldogságos Szűzről nevezett Érseki Ósrégi Papnevelő Intézet eredeti címeréről, valamint az újabb címer használatáról, Szemán Attila (Központi Bányászati Múzeum, Sopron): A bányavárosi címerek típusai a középkorban, Feiszt György (Vas Megyei Levéltár): Zala és Vas vármegye címerének kialakulása, Tózsá-Rigó Attila (Miskolci Egyetem BTK): Címerhasználat a kora újkori polgári közösségekben, valamint id. Frivaldszky János (Budapest): A Rajeci-völgy (Trencsén vármegye) megnemesített soltészcsaládjainak címerhasználatára című előadásait hallgathatta meg a nagy számban megjelent érdeklődő közönség.

Kovács Tamás

A Brodarics-level külzete

Sacra Regia Maie^{tas} et dñs dñs mibi elon^{on} orit.
 Et Sciuitatis me^e in gratia v. M^{as} hamilima comm.

Extincto in proxima infelici ac luctuosissima clade. Scz. mo. d.
 Rege Ludouico diuo monoxie. dño meo gro^{mo} fratre et cognato
 v^{re} M^{as}, cum Regnum Hungarie in extremas angustias adducto
 Rege carecet. qui apud Maie^{tem} Reginalen Sororem item
 v. M^{as} dnã meã clement^{iam} eramus. non non of Christianis
 Primarijs p^{re}stitim viamozibz et stimantes paciẽ meã vtiliore
 commodioremqz q̄ vram M^{tem} animũ adieceramus ad eã
 in Regem Hungarie creandum. Sperantes id quod nobis certo
 psuadebatur. magnam Regni partem. et p^{re}cipuũ quozqz
 quos non sim. causa nominare supersedeo, in v^{re} M^{as} partes
 declinauerũ. Ego vero et ista sum sequutus. et Jus eã
 Successionis. qđ v^{ra} M^{as} sibi ad Regnũ Hungarie compere
 dicebat. Quod quis ita esset, et nihil dubitandum mibi de
 huiusmodi iure cõfiteor. p^{re}fectim v^{ra} M^{te} id constant^{er}
 assueuerunt. Abhorrens tamen a maioribz paciẽ ruinis. q̄ in
 quas paulo ante p^{er} Thuzas fuerat redacta. semp ab imcio tam
 coram v^{ra} Maie^{te} q̄ coram M^{te} Reginali. et dñs Con^g
 v^{re} usqz ordims et v^{re} usqz nationis. palam sum protestatus.
 me non solum nullis belli tractatibz interesse velle. sed
 nullatenus etiã dissensionũ que ad paciẽ meã ruinã tenderent.
 velle esse participem. Nihil penitus facturũ quod quozqz mo
 conon paciẽ vel in eius oppressionẽ redundare passet.
 Que facerem^{en} non ob M^{tem} vram Cui tamen libenter seruirem
 sed ob paciã tantũ facerem. Volu propterea in omnibus
 que mibi viderentur. vel facienda vel non facienda. libere
 mibi esse iudiciũ. Cuius rei tam M^{as} v^{re} q̄ domini Consiliarij
 et chirographũ etiã v^{re} M^{as} est mibi loquutissimo testimo mo
 cupidissimus erant vt. v. M^{as} Rex Hungarie fieret. Sed ita.
 si id non vi et armis. sed populozũ consensu ac voluntate
 fieret. non aliter. Neqz vñq̄ potui vllis amicorũ hortatibz
 ab hac sententia deduci. Iste fuerunt meã semp ab imcio p^{re}stationes
 iste exceptiones. iste omnium mearum actionũ et consiliozũ
 scopus. Nihilqz dubito quin si consilia m^{ra}. aliquozũ ab imcio
 valuissent. si in tempore ea que nobis vltro offerrebant
 fuissent occupata. quin v^{ra} M^{as} sim vlla gutta sanguinis
 sim vlla libertatis Hungarie lesionẽ. volentibz et conscientibz
 ombus. voti compos fuisset facta. Sed que mea culpa. Scz. me
 Primaps. si omnia ea que et debebant et facile poterant fieri.

omnia fuerunt. Si arcem Budam, Strigomiam, Visegradem cum
 Regni Corona, Albam, Jaurinum postremo illa etiam quae nobis
 in manibus erant, Tatam et Comaron tam facile amisimus. Si
 quod tunc sine ullo sanguine adipisci poteramus. Nunc per
 mille mortes, ~~tantam~~ ^{per} tantam Christiani sanguinis
 effusionem, quod et Leo M^{us} v. ad Regnicolas Hungariae proxime
 data manifesta declarant, effusionem, per tantam huius misere
 patrie destructionem, et eius libertatis oppressionem querendum
 restat. Equidem dum tempus erat, sui diligenter in hoc genere
 vix M^{us} servator, Ne minime quidem obolo a v^{ra} M^{te}
 vel a sua Inelyta sorore, usque in hanc horam accepto. Sed
 ubi vidi non ad eadem et sanguinem ad patriam meam ruina
 et oppressionem tendere, vela conduxim, et non solum ab omnibus
 consiliis immunis esse volui. Sed etiam procul ab eo loco ubi
 talia tractantur, praesertim postquam cognovi contractibus illis,
 qui inter Hungariae et Austriae olim facti fuerunt adhuc
 in Divi Maximo Imperatore et Philippo Rege, solas
 recordationis expirasse. De electione vero Posomy facta,
 quid senserim dixi tam v^{re} M^{ti} q^{uam} M^{ti} Rymaly, et Dominis
 Consiliariis apertis, ad quos quicquid ac nolens, ex Vienna
 venirem, v^{ra} M^{tas} et Tho. Madasdm est mihi testis. Nunc
 vero cum eo magis videam, eo rem esse deductam ut non
 nisi armis et multo Christiano sanguine possit inter v^{ram}
 Mai^{tas} et D. Baijuodam, electionem et Coronati Regem, in
 quem Hungaria cum principibus sibi subiectis unanimiter consensus
 decerni. Veniam mihi v^{ra} Mai^{tas}, oro supplex, dabit
 Si id quod semper ab initio dixi, nullius patrie oppressionis,
 nullius Christiani sanguinis fundendi, participes esse volucro.
 Et si in gremium matris meae genuit, quae aluit, quae fovit,
 quae non parvis commodis et honoribus affert, non in gratus
 filius confugero. Et eius quietem tranquillitatem suis et libertatis
 rebus omnibus anteposucero. Quam quidem libertatem in eo
 potissimum consistere video. Et Rege sine herede et eo masculo
 extincto, liberum sit ei quocumque velit Principem eligere.
 Neque credo v^{ra} Mai^{tas} ob hoc mihi suavescit, quando et meas
 exceptiones in animum revocaverit, et diligenter haec omnia sermo
 consideraverit. Quin potius spero factum meum probaturam
 cui supplex humiliter, in haec in aliam quam in quam a me sunt
 partem accipiat. Non sequor in hoc, ita mihi Christus Dominus
 iuvet et saluum faciat, aliud nisi patrie commodum ac libertatem

et id quod video esse iustum et equum a quo recedero propterea
in re adeo graui et patrie libertatim conueniente nullo modo
possum.

Acciderunt quidem hijs superioribus diebus nonnulla que mihi difficiliter
tante fuerit tolerata. et que potuissent quondam facile a seruis
vix reddere alienam. Nam et tractatus secretiores
quandoque in Posomy existens a me tanquam a persona
suspecta vidi esse celatos. Quis autem difficile ei seruire
cui te noueris esse suspectum. imo quod ab homine ingenio
alienum. nemo est qui ignoret. Et preterea pensio
sive inuentio ita est mihi a dominis vix mensurabilibus
oblata. ut vel ego facile intellexerim vix mensurabilem
alienationem. Nam per menses septem quibus fui apud Matronam
Reginalon in vix potum mensuris obsequijs offerbantur
mihi (quod me pudet scribere) floribus quinquaginta. Ea
lege ut alios quinquaginta ad aliud tempus fortasse
semester spacium expectarem. Cum tamen ego non ignorem
Sere me Principis. quid fuerit datum et quid assidue doctum
alijs quibus nihil est inferior mea condicio. Quid fuerit
a vestra Matrone suas partes sequentibus promissum.
Precesserat illud quod pediter vix mensuris quas Posomy habet
ne verbo quidem a me vel aliquo meorum iniquitate
nocte intempesta. tam me quam meis fecerit omnibus primum
somnia resolutis. hospicium meum armis et pixidibus
aggressi. Si fores domus effringere potuissent. proculdubio
me simul cum meis omnibus crudelissimum intermisissent.
Vno tamen ex seruis puerum qui nescio qua de causa
clam fuerit domum paulo ante ingressus. haud leui volente
affecto. Super quo. toties conquestus. toties supplicans. toties
iudicium implorans nunquam merui exaudiri.
Accidit postea infamia Tibellis Jo. Cuspmiam nationem nostram
inflibata. Vbi desertores et proditores vocamur. Soboles
salonta. nec terra nec aere ferenda. Et principes christiani
ad nos funditus e rerum natura tollendas atque exterminandas
conatantur et aduocantur.
Accesserunt alia etiam plerumque ut Lucramis etiam laborem
fidissimam tacitam. a quo Hungaricis vehementer timeo.
licet noxam vram Matronam esse christianissimam. Non discedam
me plerumque alia. que negare non possum quoniam me vehementer

mouerint et moueant. Sed tanta fuit in me cupiditas regni
 M^{ti} seruandi. q. hec oia sustinissim et sustineam.
 Neq. sicut hactenus feci amicorum ope in obsequijs. v.
 M^{ti} sustentationem. Sed cum agatur de Patria cui omnia
 debemus. de eius Libertate. quam tuam et usq. ad viciniam
 guttam sanguinis defendere tenemur. cogat id facere. cum
 bona & omnia regni M^{ti} quod Patrie potius. q. quod regni
 Mai^{ti} videat esse conduabile. Et cum pro certo
 intelligam in ista proxima Dieta me pot^{mum} accusari. qui
 Rege e medio sublato. sigillum Regni quod apud me erat.
 ad vram M^{tem} extra Regni limites detulerim. atq. ibi plura
 in Regni preiudicium diplomata ac lras confecerim. Cogor
 quancumq. possum hanc notam delucere. et hominem meum
 defendere. ac me super his coram tota Hungaria cuius
 illud erit precipuum pignus expurgare. Hoc enim esse falsum.
 et falso in me confectum. vram M^{tem} est mihi testis. Que voluit
 iustissimus Princeps a me talia nunq. expetuit. imo credo
 ne cogitauit quidem. Neq. iten negligere possum
 eam notam quam mihi cum alijs in hoc ^{ipso} conuictu negligere
 mitentur. qd et coram M^{te} Regnali ac dominis Consiliarijs
 huius apud me dixi. Hominis proorsus imprudens et fame sue
 prodigi esse existimans pro causa quam non videat satis
 firmis fundamentis radiabz. iustam proscriptionis ac p. duellionis
 notam a Patria suscipere.
 Supplicaturus semp. dum viuam regni M^{ti} vti pio. iusto. et
 vero Catholico Principi. vt in Hungaria q. adipsenda
 non aliud faciat. q. quod in minoribus Regnis sue ditioni
 subiicendis. fecit Bohemia v. est. Slesia Morauia. Ad
 que licet ei. p. Regum morum Ser^{uorum}. aliorum filiam. aliorum
 sororum. Inclitiam vram Regina Annam ius competere et
 apertissimum. Ea tamen modestia vsa est. vram Mai^{tas}
 vt non prius illar. prouinciar. vel titulu sibi usurpauerit.
 q. non quattuor aut quinq. psonar. Sed communibz oium
 populorum votis ac suffragijs in Principem eligatur.
 Non p. datur se illoz seduci consilijs. qui ei vel pactis illis. et
 conuentionibz anaguis. vel hoc nouo electionis genere. Jus aliqd
 competere ad Hungariam fortasse affirmant. Veritatem
 potius amplectatur. q. istoru vanas opinionones.
 Cogitet Si reliquias potius misceat nationis q. nationem. de
 Christiana Rep^{ta}. de Regnis et Ser^{uorum} maioribz suis de
 se. cura optimi iuratum armis aggressa fuerit. Quod erit

Del. iure
 gentium

totius Xpianitatis de se iudicium. Quid dicunt illi. qui istas etiam
 alias infinitas sanguinis Christiani effusiones merito execrationem.
 Satis iam Christiani sanguinis a Christianis inter Christianos
 Christianissime Rex per tot annos in Italia est fusum. et
 assiduus funditur. Hungaria vero et prioribus annis. et
 maxime anno superiore a Turcis satis calamitatis accepit.
 Si afflictus per Turcos. addetur afflictio etiam per amicos.
 O illam. vero omnibus Regnis et Provinciis que unquam a
 condito orbe infelices fuerunt. longe infeliciorem. Mihi
 profecto certum est. quocumque sors Patria manet. eam in
 Patria sustinet. quocumque ei vel hostem vel amicum.
 fortuna dederit.

Mai^{ti} vix hac una re excepta sompa rebus in omnibus ut
 Dno et Principi suum benignissimo. libere amo servitutus.
 memoris qz perpetuus futurus. illius in me gratias. Et si que
 meum de rebus vix tis. sunt coacta in aeterno per totius
 sompa fidelissimam conservatus. Que et ipsa
 supplicio recordari velit. me ut vix M^{ti} de peam Patria
 prodesse et servare possem. multa comoda que mihi in
 Patria si vram M^{tem} sequutus non fuisset. obvenire
 poterant. Et inter alia amplissimum Magistratum neglexisse.
 Atqz illud etiam esse passum ut is Magister qui nunc
 ex ordine ecclesiasticus exierat. per meam ut molliore absentia
 ad manus secularium deponeret. Supplicio vix M^{ti}
 humilim dignetur me ob causas supradictas. non solum
 excusatum. sed etiam in gratia sua habere. Cui nihil in
 vita molestius accidisse. certo sibi persuadent. qz qz non
 possim salva conscientia. salva libertate Patrie. Salva
 vera honestate. ea obsequia prestare vix M^{ti} que a me
 fore esse desideraret. Sed Deo magis et Patrie scio esse
 obediendum. qz cuius mortalium.

Vram Mai^{tem} (Deus optimus) Maximus sompa sanam ac felicem
 consuet. In cuius gratiam Eubudem meam humilim
 Ex Deuon Xviii. Marci. 15 27.

Eiusdem vix M^{ti} Saont

humilim) Siulus et cap
 S. Brodici) epus
 Sy